

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2015/2.

Zie [www.onserfdeel.be](http://www.onserfdeel.be) of [www.onserfdeel.nl](http://www.onserfdeel.nl).

[B] **WIJ ONTSPOREN NIET, MAAR SPOREN EVENMIN.  
“CANTUS FIRMUS” VAN H.C. TEN BERGE**

H.C. ten Berge, reiziger, ontdekker, vertaler, dichter en romancier, is diep doordrongen van de verscheidenheid van poëzie wereldwijd. In 1964 debuteerde hij met de dichtbundel *Poolsneeuw*, na publicaties in het tijdschrift *Merlyn*. Een paar jaar na zijn debuut richtte hij het blad *Raster* op, nadrukkelijk als voortzetting van *Merlyn*, maar dan gericht op internationale literatuur. “O transmontanus / in wedijver grootgebracht / heb je de wedijver afgelegd”, dichtte H.C. ten Berge in 1980 in *Raster*. Een sjamaan die op de bergkam ontwaakte, heette “een *zerstückelte Mensch*”, genezend van een wereld die “al haar subtiel geschakeerde / verschijningen ondermijnt”. Niets vreedzaams was er aan de mens, dat vond de dichter, “zelfs de vrede wil zij met geweld”.

Die *zerstückelte Mensch* die zijn eigen verbrokkeling tegenspreekt, dat is H.C. ten Berge ten volle uit, metafysisch en uitgesproken ernstig. In de nieuwe, zéér dikke verzamelbundel *Cantus Firmus* zijn maar liefst vier dichtbundels opgenomen: *Oesters & gestoofde pot* (2001), *Het vertrapte mysterie* (2004), *Hollandse sermoenen* (2008) en de niet eerder verschenen verzameling *Kerven, kastijdingen*, die in 2013 is voltooid. De dichter is in 2006 bekroond met de P.C. Hooftprijs voor zijn hele oeuvre, waarbij de samenhang van zijn proza en poëzie werd benadrukt. *Oesters & gestoofde pot*, vernoemd naar een maaltijd met gedichten van acht dichters, begint

met ironie in het gedicht ‘De laatste modernist’: “Hij wist zich op weg naar de hemel / maar stuitte op plaksterren aan het plafond.” Het lijkt wel of vormelijk cynisme die modernist van Ten Berge omgeeft: “Elk woord lag volmaakt in de mond / maar verkleumd zocht een hand naar de hand van een vrouw.” Direct als tweede gedicht krijgen we een badinerend portret van rouwadvertentiedichteres Ida Gerhardt voorgeschoteld.

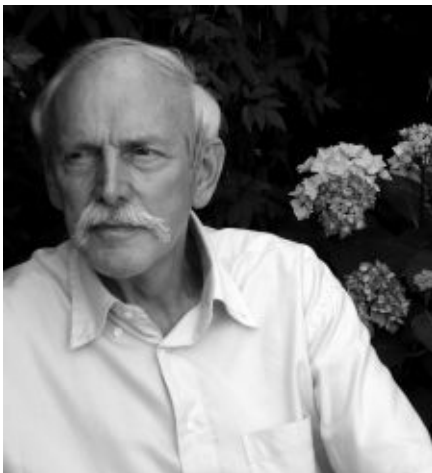
H.C. ten Berge schrijft duidelijke, geprononceerde gedichten die verwant zijn aan Breyten Breytenbach en aan bepaalde Amerikaanse dichters, Christopher Middleton en Mark Strand. Dat isoleert hem in de Nederlandse poëzie. Wat is de aanleiding voor een gedicht, lijkt vaak de vraag die in de gedichten wordt opgeroepen: “ziet hij de gestalte die ze was? Is hij nog degene / die ze niet meer onbeschreven las?” Het werk van deze intellectuele en tegelijk klassieke dichter klinkt zelfbewust. Het vers “Het onzekere gebaar dat alles heelde –” lijkt van een herinnering uit te gaan. Een als ‘Curriculum vitae’ geschreven gedicht leest haast als een testament. Fraai is de theatrale suite ‘De cycloop’, die Ten Berge schreef op uitnodiging van B. Zwaal, leider van het bewegingstheater Bewth. De dichter beschrijft een toneelvoorstelling in de nok van een kerk in Haarlem als een bootreis en maakt van de kerk een omgekeerd schip: “Het was de wind die in alles bewoog.” Mooi en romantisch in deze eerste van vier bundels is de reeks ‘Cantus Firmus’, gevolgd door ‘Vier exercities’, die het werk van de jong gestorven Franse dichter Christophe Tarkos in herinnering brengen.

Ten Berge is graag culinair. Spijzen worden gretig en vaak genoemd, ook de namen van planten. Ten Berge vertaalt voor de maaltijd de geneugten van stoofvlees (een gedicht van Mark Strand), en ook ‘Een lied over honger’ van een Koper-Eskimo. Opvallend wat de toon betreft, is de tegenstelling tussen zijn eigen werk en zijn vertaling van Peter Blue Cloud, die over suikermaïs dicht. De poëzie wordt geregeld als een persoon voorgesteld: “Ze leeft alleen maar in het heden, / in zo’n stuw van licht // die beelden doorsluis / naar een schitterend vergezicht.” En: “wat poëzie vermag blijft ook / duister op klaarlichte dag.” In ‘Decembertonities’ maakt ten Berge zich kwaad om het Hollandse klimaat, het gebrek aan echte sneeuw bijvoorbeeld.

“De wind liep om. / Verdroomde spinnen woelen uit de kieren.” De mensheid is een angstig soort en bestaat uit “pekelneuroten”. Uit Ten Berges werk klinkt een groot bewustzijn van wat precies gemeenplaatsen zijn en hoe die in te zetten, al dan niet ironisch. “Ik kan niets met dit land / Land waar geen winter meer is”, klinkt het onomwonden.

Hoe het schrijven aan te vangen, is opnieuw inzet van de bundel *Het vertrapte mysterie*. “volg je ingeschapen strategieën, / strijdige bedenksels”, gebiedt hij. Het gedachtstreepje dat een onafgemaakte zin markeert, staat bij Ten Berge nooit zoals bij Gerrit Kouwenaar aan het eind van een gedicht, maar ergens halverwege. “Tijd is een passage, een gesloten / loket waar je steevast te laat –” Soms is het alsof je door een fotoalbum uit het privéleven van de dichter bladert, met gevoel voor kleur en inscenering, “Een maïsgele maan bestrijkt bergen en dromen. / Drijft de beulen terug in het duister. / De dageraad komt als een duif in bruidswit aangevlogen.” De associatie met een fotoalbum is sterk bij de gedichten die hij opdraagt aan vrienden als Breyten Breytenbach, Frans Budé en Laurens Vancrevel.

De gedichten veranderen van toon als Ten Berge een monografie-in-gedichten opneemt van Hilda Doolittle, ook bekend als H.D.. Zij was een vroege geliefde van Ezra Pound, die zelf ook schreef. Ten Berge maakt een vogelvlucht door haar leven,



H.C. ten Berge.

kenmerkend is de zin “(maar dat was later)”. Zoiets toont een poëtische nonchalance, en de gedichten lezen uiterst snel vergeleken bij de anderen, ze worden vooruit gestuwd door een levensverhaal. Een hommage aan Doolittle volgt: “H.D. eerste en laatste gedichten”. Die nonchalance komt mogelijk door Ten Berge inmiddels lange ervaring als dichter. In een volgend gedicht staat de verzuchting: “Kortom, het hele verhaal van een vlucht die verzandt.” Ook de herschreven reeks ‘Hutkaap’ wordt gestuwd door vertelling over een noodlottige reis door onbegaanbaar gebied, vol ontberingen en zelfhaat, steno en scheepsjournaal. “Men maakt een pop / naar zijn beeld en mikt er met ijskegels op.” En: “kou is een voorproef en spiegel van het heelal.”

Mooi is ‘Terwijl je al sliep’, in een serie met de schrikbarende titel ‘Narcolepsie’. In de serie met de dubbelzinnige titel ‘Het grote lak’ komt zowel het zwartgelakte voor als een hekel of lak hebben aan iets. “Fatsoen is geen doen!”, kraste de raaf die de wereld schiep door een vuurbal uit een rookgat te trappen, zodat het licht op aarde werd. Later schiet deze raaf de zon als kleiduif aan scherven. Het toont een opmerkelijke hang naar fabels en parabels, mythen en sages die de reiziger Ten Berge verzamelt en verzint.

De *Hollandse sermoenen* hebben ieder een opmerkelijke vorm en passen niet op de pagina, je zou de bladzijden moeten kunnen uitklappen om het gedicht te zien. Ook hier is er weinig wat op een vreedzaam samenleven duidt: “steek op die vinger / gedrenkt in azijn”. Ten Berge neigt naar verbittering en misantropie: “Nu de mens globaal genomen / weer tot slachtafval bevorderd is, / keren wij in / en wenden ons af –” Wat er is, wordt ontkend: “Het heden bestaat niet”, en daarmee staat ook (de bestaansgrond voor) de poëzie op losse schroeven. “Het heden wringt zich elk moment / als een astante gast / tussen wat was / en wat ons te wachten staat.” Gelaten klinkt de dichter soms ook: “Maal niet te veel / om woorden / die vanzelf weer andere baren –” Maar dan is er een sermoen over het paradijs, dat geen plaats zou zijn, maar een subtiele klank of een kleur, een boog van een veranda. Met plezier ontwricht Ten Berge natuurbeelden, als hij een spin een “website” laat bouwen en “een satelliet vol spyware” voorbij laat vliegen. “Morgen zien we pas / hoe gisteren werd doorstaan.”

De nieuwe bundel in de verzamelband, *Kerven*,

*kastijdingen*, opent verrassend strak met losse gedichten uit één stuk, wat na de fragmenten, series, observaties en impressies verfrissend is. Mooi is ‘De wind loopt om, hij gaat’, dat de dichter schreef bij de dood van Kees Fens: “Wij ontsporen niet, maar sporen evenmin.” Hier laat H.C. ten Berge de beelden staan: “Sleetse pumps leunen moe tegen elkaar.” In het essayistische gedicht ‘Oostwaarts de liefde, westwaarts de strijd’ maakt de dichter een vergelijking tussen het werk en leven van Slauerhoff en dat van de Franse schrijver Victor Segalen (1878-1919). Een “besef van verscheidenheid zit de dichter in het bloed”, en dat geldt voor de beide reizigers. Aardig zijn kleine waarnemingen van kraaien, en dan is er een schitterend klein portret van een reiger, een ineengedoken grauwe vlek die kleumend op een lichtmast een metamorfose ondergaat: “Als het koudvuur van de winterzon / Zijn dunne knoken en het fletse verenkleed / Eensklaps in lichterlaaie zet.”

Na ‘Dansmeester dood’ (“ik kraam hier alles uit”) spreekt H.C. ten Berge zich het meest kernachtig uit in het gedicht ‘Hoe het is om nu te leven’. Begrippen als *fernweh* en zelfs misantropie zijn te zacht uitgedrukt vergeleken met de boodschap van dit gedicht: niet in deze tijd te willen zijn, te midden van “geschonden geesten en verwarde vrienden” die “de zweepslag van een nieuwe knechtschap incasseren”. We worden niet minder dan “door verleugening en kromspraak / uit de taal verjaagd”. En door wie dan? Ook daarover is Ten Berge niet te beroerd zich uit te laten: “knecht te zijn van hen / die ons zouden bedienen – // Tot monddode wezens vermalen / door naamloze machten beheerst”. Er klinkt een onverbloemde politieke hekel aan de tijd: “De makke man is weer de onderdaan / die het dictaat van banken / bureaucraten, het gewicht van anonieme / potentaten dagelijks ondergaat.”

*No joke*. De bundel *Kerven, kastijdingen* eindigt met een aantal bloederige sprookjes, parabellen waarin ledematen gretig worden afgehakt zonder dat men er dood aan gaat. Het zijn ballades vol vogels en familieleden en brieven die nooit aankomen omdat de bode ze verduistert.

Er lijkt een tegenstelling tussen de dichter H.C. ten Berge die op reis gaat en de dagboekbladen uit zijn fotoalbum noteert, en de dichter die luistert en verhalen gretig navertelt – en waar mogelijk even aanzet. En toch is dit samen zijn dichterschap, even

platvloers als hoogdravend, wereldwijd en wereldvreemd tegelijk.

ERIK LINDNER

H.C. TEN BERGE, *Cantus Firmus*, Atlas Contact, Amsterdam, 2014, 368 p.

---